

## III

## ÇEVİRİYE DAİR NOTLAR VE TERİM TERCİHLERİM

Schopenhauer'ın ana eseri *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya'yı* çevirmeye başladığım 2018 yılı benim için bir milattır. Bu çevirim iki sene sürdü; Schopenhauer'ın metnini –yaklaşık 1900-2000 arasında yapılmış olan dört farklı İngilizce çevirisinden takip ederek ve Almanca aslı ile kıyaslayarak– çevirmeye başladığım anda hem Schopenhauer'ın hem de Nietzsche'nin düşüncesine dair anlayışımda büyük kırılmalar yaşadım. Bu filozofların birbirleri arasındaki düşünsel ve tarihsel bağlarına ve kavram kullanımına dair farklı vukuf lar edindim. Tüm bunları ise iki sebeple anlatıyorum: Bu kitabın, içinden doğmuş olduğu *Nietzsche ve Dil: Erken Dönem İki Makale ve Yorumları*'nda (Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2017) yer alan bazı yorumlarıma ve bazı terim tercihlerime artık katılmadığımı belirtmek;<sup>7</sup> Almanca aslını da okura kıyaslama yapabilmesi için sunduğum “Ahlak Ötesi Anlamda Doğru ve Yalan Üzerine” ve “Müzik ve Söz Üzerine” makaleleri çevirilerimin Akademim Yayınları'ndan çıkan *bu son hâller ile kabul edilmesi gerektiğini* dile getirmek.

\*\*\*

Metin ve bağ lam ilişkisi gözden kaçırılmamalıdır; başka bir ifadeyle *konteksti* tanımadan *tekste* bakmak hatalara yol açabilir. Bu açıdan, örneğin Kant çevirmekle Schopenhauer çevirmenin aynı olamayacağı apaçıktır. Hele –kabaca ifade etmek gerekirse– dilin analitik kullanımını *araç* olarak, şiirsel kullanımını ise bireysel ifadenin, yaşamı onaylayan dürtülerin dışavurumu olarak gören Nietzsche'yi çevirmek ise bambaşkadır.

7. Örneğin “Nietzsche, Müzik ve Söz” başlıklı makalemde ve Nietzsche'nin “Müzik ve Söz” metnine düş tüğüm dipnottaki Schopenhauer'ın varlığın hakikatini *bilebileceğimize* yönelik düşüncelerim tamamen de ğişt i. Bugün artık “hakikat”, “bilmek”, “gerçeklik”, “görünü ş” gibi kelimeleri asla o zamanlardaki rahatlıkta kullanmam mümkün de ğil.

Buradaki iki makalenin çevirisinde, Almanca aslı ile birlikte yayımlamamıza rağmen okura özellikle bazı terim tercihlerimde neyi neden yaptığımı açıklamak isterim.

\*\*\*

**Wahrheit** – *Doğruluk*. Nietzsche özellikle söz ve olgu uyumunu tartışmakta olduğu için, yerine göre “doğruluk” ya da “hakikat” olarak karşılanabilen bu ifadeyi ben özellikle “doğruluk” olarak çevirdim.

**Aussermoralisch** – *Ahlak Ötesi*. İlk makalenin başlığı “Ueber Wahrheit und Lüge im aussermoralischen Sinne”dir. Ben *aussermoralisch* ifadesini “ahlak ötesi” olarak çevirmeyi uygun buldum. İsbetli görülebilecek diğer seçenek olan “ahlak dışı” teriminden, bu terim “gayri ahlaki” anlamını da haiz olduğu için kaçındım. Zira Nietzsche bu makalede “gayri ahlaki”lik tartışması yürütmüyor; bilakis ahlak mefhumunu kenara koyduğumuzda dış dünyayı duyumsamamızı ve bu duyumsamalardan dili oluşturmamızı değerlendiriyor. Zaten kendisinin 1872 notlarında, olası bir başlık olarak “Ueber Wahrheit und Lüge physiologisch”<sup>8</sup> yani “Fizyolojik Olarak Doğru ve Yalan Üzerine”yi de görüyoruz.

**Pathos** – *Patos*. Bu kelimeyi olduğu gibi bırakmayı tercih ettim. Kelimenin kabaca ifade ettiği, bir kişi ya da durumdaki “duygu yükü” ya da “çeşitli duyguları barındıran yön”dür.

**Erkennen** – *Bilmek/İdrak etmek*. *Mesih Karşıtı* çevirimde bu madde için koyduğum açıklamayı aynen tekrar ediyorum. Şöyle ki, bu ifadeyi *Wissen*’dan yani “bilmek”ten ayırmak için çoğunlukla “idrak” diye çeviririm. Fakat Nietzsche’nin kullanımına uygun olarak bu ifade “bilmek”, “idrak etmek”, “tanımak” şeklinde çevrilebilir.<sup>9</sup>

8. KSA 7, 19[102].

9. Hatta Kitab-ı Mukaddes’in “Yaratılış” kısmında Almanca *Erkennen* ve Türkçe “bilmek”, çok düşündürücü bir şekilde “cinsel ilişki kurmak” anlamını da haizdir.

**Convention** – Nizam/Uzlaşım/Konvansiyon.

**Wort** – Kelime/Söz. Bu ifadeyi “kavram” anlamına gelen *Begriff*’ten ayırmak önemli. Kelime, yazılan ya da sesi çıkarılan sembolken, kavram o kelimenin işaret ettiği mefhumdur.

**Urt** – Kökensel/İlk/ilksel. Nietzsche’nin bu ön eki, örneğin *erlebniss* (deneyim), *form* (biçim), *klang* (tını) gibi terimlerin başına ekleyerek *Urerlebniss*, *Urform*, *Urklang* hâline getirdiği noktalarda ben de çevirimde özellikle “kökensel” ifadesini ekledim (Yukarıdaki örneklerde: “Kökensel deneyim”, “kökensel biçim”, “kökensel tını”).

**Anthropomorphisch** – Antropomorfik/İnsanmerkezci.

**Mimus** – Mim. Nietzsche’nin “Müzik ve Söz Üzerine” makalesinde geçen bu terimle kastedilen *Mim* sanatıdır. “Müzik ve Söz Üzerine” metninde sadece bir yerde geçmesine rağmen burada belirtmek isterim.

**Grundbaß** – Sürekli bas. Bu bir müzik terimidir. Türkçede İtalyanca karşılığı olan *basso ostinato* ile de tanınmaktadır.

**Lust und Unlust** – Haz ve acı. Lafzi karşılığı “haz ve habsızlık” ya da “isteme ve kaçınma” olabilecek bu ifadeleri metnin bağlamına göre bu şekilde çevirdim.

#### IV

### BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ SERÜVENİM, SON SÖZLER

Öğrencilik yıllarımda Nietzsche’nin “Ahlak Ötesi Anlamda Doğru ve Yalan Üzerine” yazısı ilkin adeta kendiliğinden beni buldu. Bu metin, ben kendi çalışmalarımı sürdürürken konuştuğu derinliklerden çıkıp bana çeşitli vesilelerle el salları gibiydi. O günlerde Türkçe çevirisini bulamamıştım. Oruç Aruoba’nın zaten çevirmiş olduğunu biliyordum. O zamanlar metnin Türkçede olduğunu bilsem çevir-

---

Bu metinde böyle bir anlam olmasa da Nietzsche, *Mesih Karşıtı*’nda din adamının “bilim” ya da “bilme” karşılığına işaret ederken cinselliği kötölemesine de işaret eder (KSA 6, 227).

meyebilirdim; ama artık farklı düşünmeye başladım; sevdiğim bir metin benim kulağımda farklı tınılıyorsa kıymetli ve saygıdeğer bir üstat tarafından çevrilmiş dahi olsa çeviririm. Böylelikle bu metni ilkin 2010 yılında kendim için çevirmeye başladım. O zamanlar metni İngilizcesinden okumuştum; dolayısıyla İngilizcesinden çeviriyor, kilit terimler söz konusu olduğunda Almancası ile kıyaslıyordum.

\*\*\*

“Ahlak Ötesi Anlamda Doğru ve Yalan Üzerine” çevirim çeşitli maceraların ve geçen bir iki yılın ardından o sıralar Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi baş editörü olan Ergun Kocabıyık'ın eline ulaştı. Onun, daha ilk mesajlaşmalarımızda Nietzsche'nin metninde tartışılan konulardan müthiş bir heyecan duyduğunu gördüm. Bu beni çok mutlu etti. Ergun Kocabıyık, metinde işlenen konuları dert edinen bunun kaygısını duyan ve tam da buradan hareketle nitelikli işler yaratmaya hevesli ve tecrübeli bir editör olarak bu metin etrafında şekillenecek bir kitap fikrini önerdi. Tüm gücümüzle çalışmalara başladık; okumalar yaptım, makaleler buldum, bunlar arasından seçimler yaptık, bunların bazılarının çevirileri için eşim İdil, Serkan Özçifçi ve Necdet Yıldız destek oldu. Büyük heyecan, sevgi ve arayış içinde kitabın şekillenip olgunlaşması da birkaç yılımızı aldı. Kitap, basıma yaklaşırken Ergun Kocabıyık'la kitabı baştan sona okuduk, kontrol ettik, bağlantılı bağlantısız pek çok konuyu tartıştık. Bu benim açımdan ders niteliğindedi; insan ilgilendiği ne varsa, onunla sevgiyle, ihtimamla, özenle ilgilenen ve bunun iyi olması için elinden geleni yapan birinin yanında çok şey öğreniyor. Bu, yayıncılığa dair hayatta karşılaşacağım pek çok durumu tarttığım mihenk taşı niteliğinde bir güzellik deneyimiydi. Nihayet 2017 yılında *Nietzsche ve Dil* Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi tarafından yayımlandı.

Bunun benim için nasıl bir mutluluk olduğunu hayal etmek zor olmasa gerek. Bunca ilgi, kaygı, sevgi, zaman ve emeğin sonucunda *Nietzsche ve Dil*, çok sıkı editoryal süreçler sonrası nitelikli ve yüksek standartlı çalışmalar yayımlayan, bunun gerektirdiği zamanı

ayıran ve ülkede çok az yayınevının ulaşabildiği bir güvenilirlik seviyesinde olan Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi dahilinde gerçekleşiyordu.

Fakat 1995'te kurulmuş olan Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi artık yok. Kapandı. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, nitelikli yayıncılığa dair bir hayal değildi; vardı. Yüksek standartları haiz bir yayıncılığın sadece mümkün değil gerçek olabildiğinin emsali oldu. Böyle yayınevlerinin varlığı ülke kültürünün serpilmesi için önemlidir. Hâliyle Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi'nin kapatılması yoğun bir üzüntüye, derin bir sızıya yol açtı.

\*\*\*

Bu durum beni uzun zamandır, üzerinde pek çok insanın sevgisi, zamanı ve emeği olan *Nietzsche ve Dil*'i nasıl kurtaracağımı düşünmeye itti. O kitapta Nietzsche'nin iki önemli erken dönem metni ve bu iki metinden sadece "Ahlak Ötesi Anlamda Doğru ve Yalan Üzerine"yi değerlendiren çeşitli yazarların yazıları vardı. Nietzsche'nin bizzat kendisine ait olmayan makaleleri –en azından şimdilik– yeni bir çalışmada kurtaramayacağım belli olunca ben de Nietzsche'nin kendi makalelerini tekrar basmaya karar verdim. Nietzsche'nin bu metinlerinin daha önce yapmış olduğum çevirilerini tekrar gözden geçirdim; sonrasında da bunları Akademim Yayınları'na emanet ettim. Yayımladıkları ve programlarında olan nitelikli işlerle çok iyi bir başlangıç yaptığını düşündüğüm Akademim Yayınları, Nietzsche'nin iki makalesinin yeni yuvası. Yolları açık olsun.

A. Onur Aktaş  
Ocak 2024